

تأثیر درآمد حلال بر خانواده از منظر آیات

طاهره جوادی مقدم^۱

^۱ طلبه ی سطح دو، مدرسه علمیه زینبیه سلام الله علیها
www.thmoghaddam53@gmail.com

چکیده:

رزق به عنوان قوت و غذایی که انسان می‌خورد، تاثیرات زیادی بر شخصیت انسان می‌گذارد. این آثار هم از جنبه فردی هم از جنبه اجتماعی اثرات مادی و معنوی گوناگون دارد. همچنین رزق حلال از آن جهت که حقوق الهی در آن رعایت شده است، یکی از موجبات اصلی در تحکیم خانواده است. شیوه‌های کسب رزق تاثیر مستقیم در استواری و شکوفایی ابعاد مختلف در پی دارد؛ که مقید بودن به کسب رزق حلال در بُعد زندگی فردی، شامل پیروی نکردن از وسوسه‌های شیطان، ایجاد روحیه سپاسگزاری و شکر و ایجاد و تقویت عمل صالح و ایجاد روحیه سپاسگزاری و شکر و ایجاد و تقویت عمل صالح، ایجاد آرامش و رفاه در زندگی، تقویت تثبیت دین‌داری و جلا دادن روح می‌باشد. در بعد زندگی اجتماعی، بهره‌مندی از فرزندان صالح، رعایت حقوق دیگران، شادی و نشاط در زندگی خانوادگی و رهایی از فقر می‌باشد. این مقاله با هدف بررسی آثار رزق حلال بر خانواده از منظر آیات و به روش توصیفی کتابخانه‌ای نوشته شده است.

کلید واژگان: رزق، طیب، حلال، خانواده، تربیت

مقدمه:

هر موجود زنده‌ای برای ادامه حیات خود نیازهایی دارد یا به تعبیر دیگر فعالیت‌های حیاتی مواد انرژی‌زایی را می‌طلبد که دائماً باید به او برسد و به اصطلاح جبران مافات گردد. این مواد باید از تمام جهات دقیقاً متناسب با آن موجود زنده باشد تا بتواند به راحتی از آن بهره بگیرد نظام رزق و روزی در عالم آفرینش و چگونگی تهیه آنها و سپس طرز قرار گرفتن در اختیار هر موجود زنده و همچنین طرز استفاده از آنها نظام بسیار ظریف و دقیق و گاه اسرارآمیز است که فضل از نشانه‌های فهم توحید و علم و قدرت خداوند در آن نهفته است رزق همانند بسیاری از امور در زندگی انسان براساس حکمت و فضل الهی برای موجودات مقدر شده است که با اهمیت خاصی در آیات پیرامون آنها ذکر شده است به گونه‌ای که حدود ۱۲۳ بار واژه رزق همراه با مشتقات آن در قرآن به کار رفته است از این رو فراوانی این واژه در قرآن کریم بیانگر مقدر بودن رزق حلال از طرف خداوند و تاثیر آن در سعادت و پیشرفت مادی و معنوی دارد نشان دهنده اهمیت و جایگاه این مفهوم است.

با توجه به جستجو و مطالعه حاصل گردید که پژوهش‌های مختلفی در زمینه تاثیر درآمد حلال و رزق حلال بر خانواده از منظر آیات قرآن به نگارش درآمده است. اما در این مقاله و پژوهش که به روش تحقیقی-ترویجی است، سعی شده افزون بر مطالب دیگر به تاثیر معنوی غذا در زمینه‌ی معنوی و اجتماعی بپردازیم و به این سوال پاسخ دهیم که زمینه‌های معنوی و اجتماعی کسب درآمد حلال چیست؟

در این پژوهش از کتاب‌ها و مقاله‌های زیر بهره برده شده است.

کتاب‌های «خانواده در قرآن» اثر احمد بهشتی و «آداب طلب رزق از منظر آیات و روایات» اثر وحیده شهریاری

و همچنین مقاله طاهره ایمانی مقدم و مجتبی نوروزی با عنوان «کارکرد رزق حلال در تحکیم خانواده از منظر قرآن و سیره رضوی» و مقاله «آثار تربیتی رزق حلال با تاکید بر آیات و روایات» نوشته‌ی روشن دهقانی

مفهوم شناسی

لغت‌شناسان درباره واژه رزق تعاریف مختلفی را ایراد نموده اند. واژه رزق در قرآن کریم نیز با تعبیرات گوناگونی بیان شده است که در ذیل به مختصری از آنها اشاره می شود. همچنین به معنای واژه ی طیب، تربیت، خانواده و تحکیم خانواده نیز اشاره می کنیم.

1- رزق

۱-۱- مفهوم لغوی رزق

رزق به بخشش و عطا معنی موقت و غیر دائمی است. سپس عطا و بخشش مستمر و همیشگی بر آن اطلاق شده است پس رزق، عطا و بخشش همیشگی خداوند خواهد بود.^۱ رزق به معنی عطا و بخشش مستمر و همیشگی است. خواه دنیوی باشد یا اخروی. به سهم و نصیب نیز رزق گفته می شود. رزق یعنی بخشش و آنچه از آن نفع برده می شود. رزق به معنای عطای همیشگی و مستمر خاصی است که موافق مقتضای حال فرد و مطابق نیاز او برای ادامه حیاتش باشد. رزق عطایی است که از آن منتفع می شوند، خواه طعام باشد یا علم و یا غیر آن.^۵ رزق و روزی یعنی هر آنچه بر آن نفع برند.^۶

۱-۲- مفهوم اصطلاحی رزق

در اصطلاح به هر چیزی که مایه دوام حیات مخلوقات زنده است، رزق می گویند. در واقع رزق موهبت و بخششی است از ناحیه خدای متعال به بندگان، بدون اینکه

^۱ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ۴۰۲: ۴۶۲

^۲ راغب، المفردات یا المفردات فی غریب القرآن ۱۴۰۴: ۲۱۸

^۳ جوهری، صحاح التاج اللغة، ۱۴۱۰: ۴/ ۱۴۸۱

^۴ مصطفوی، التّحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ۱۳۶۰: ۴/ ۱۱۵

^۵ علی اکبر، قرشی، قاموس قرآن، ۱۳۷۱: ۸۲/۶

^۶ احمد، سیاح، فرهنگ بزرگ جامع نوین سیاح، ۱۳۷۱: ۴۹۷/۲

استحقاق آن را داشته باشند. (رزق چون عطیه الهی است که از روی خیر صادر شده پس همانا عبارت از رحمت خداوند بر مخلوقات خود خواهد بود.^۲

۱-۳-رزق در قرآن

واژه رزق در آیات قرآن کریم دارای تکرار بسیار است. این واژه دارای گستردگی وجوه و مصادیق است. به طوری که پژوهشگر را ملزم به غور در کتب تفسیری می نماید. برخی از مصادیق و وجوه واژه رزق در قرآن را به طور مختصر در ذیل مورد بررسی و تفحص قرار می دهیم.

۱-۳-۱-رزق حلال

رزقی حلال رزق است که از مشروع راه به دست آمده باشد. این نوع رزق در مقابل رزق حرام قرار می گیرد.^۳

«فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَ اشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ» از نعمت هایی که خدا روزی شما کرده است، حلال و پاکیزه بخورید، و نعمت خدا را سپاس گزارید، اگر تنها خدا را می پرستید». در این آیه مبارکه کلمه حلال در مقابل کلمه حرام به معنای ممنوع قرار دارد. و حلت شرعی تابع حلیت فطری است.^۵

۱-۳-۲-مال حرام

مال حرام به مالی گفته می شود که از طریق نامشروع به دست آمده باشد. از جمله آیاتی که در مورد مال حرام سخن می گوید، این آیه مبارکه است: « قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ حَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَ مَا كَانُوا

^۱ محمدحسین، طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷، ق: ۱۳۶/۳

^۲ محمدحسین، طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷، ق، ۲۶۱/۳

^۳ مصطفی، حسینی دشتی، معارف و معاریف، ۱۳۷۹، ش: ۶۴۱

^۴ نحل (۱۶) آیه ۱۱

^۵ محمدحسین، طباطبایی، المیزان، ۱۴۱۷، ق ۵۲۴/۱۲

^۶ وحیده، شهریار، آداب طلب رزق از منظر قرآن و روایات، ۱۳۹۴، ش: ۲۹

زمین فساد نکنید».^۱ در این آیه، گرچه رزق الهی حلال است، اما بیانگر این نکته است که قوم بنی اسرائیل نسبت به رزق خود حریص شدند و راضی نبودند و در واقع، خداوند به انسان هشدار می‌دهد که رزق حلال همراه با راضی بودن به آن، طغیان در پی ندارد و آثار تربیتی آن دوری از ناهنجاری‌ها، تجاوز به حقوق دیگری و آشوب است.

ج- نشاط در زندگی خانوادگی

شادی و نشاطی که حاصل از رزق حلال است، تنها در بعد فردی محدود نمی‌شود و از آنجا که رزق حلال حاصل شده، نتیجه‌ای برای تمام اعضای خانواده می‌تواند داشته باشد. با توجه به آیهی «قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ» بگو به فضل و رحمت خداست که [مومنان] باید شاد شوند و این از هرچه گرد می‌آورند، بهتر است».^۲ چنین برداشت می‌شود که رزق موجب پرورش حالت و ویژگی‌های نیکو در افراد می‌گردد و در مرحله بعد، این شادی و محبت بین اعضای خانواده می‌انجامد. با توجه به آیات چنین حاصل می‌شود که رزق حلال یکی از عوامل سازنده برای شاد زیستن که در پرورش روحیه بالا و استحکام بنیان خانواده موثر است.

د-رهایی از فقر

فقر یکی از معضلات اقتصادی و اجتماعی است که می‌تواند به انواع مادی، معنوی، اجتماعی و اقتصادی جلوه نماید. در اینجا، مقصود ما از فقر، فقر مادی و اقتصادی است. در اسلام، به موضوع فقر زدایی اهمیت زیادی داده شده است و دلایل گوناگونی را برای فقر زدایی در جامعه بر می‌شمارد. از جمله این راهکارها، به دست آوردن رزق از راه حلال و حلال کردن مال با پرداختن زکات، خمس و سایر حقوق مالی است. همان‌گونه که برخی فقرزدایی را یکی از آثار و فواید رزق حلال به شمار می‌آورد. انفاق مصداقی از آن است که خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ ۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ... : ای

۱ بقره (۲) آیه ۶

۲ یونس (۱۰) آیه ۵۸

کسانی که ایمان آورده‌اید! از چیزهای پاکیزه‌ای که به دست آورده‌اید و از آنچه برای شما از زمین برآورده‌ایم، انفاق کنید و در پی ناپاک آن نروید که [از آن] انفاق نمایید...»^۱. کسب نمودن رزق از راه حلال یکی از عوامل پرورش دهنده روحیه احسان در افراد شده است که به تقویت و اهتمام به امور مسلمین تعاون و حفظ موجودیت جامعه می‌انجامد.

نتیجه گیری:

به هر چیزی که مایه دوام حیات مخلوقات زنده است، رزق می‌گویند. همچنین رزق، عطیه الهی و موهبتی است از جانب خداوند، بدون اینکه بنده استحقاق آن را داشته باشند. اهمیت موضوع تا حدی است که در قرآن خداوند به انواع رزق اشاره می‌کند؛ از جمله رزق حلال، رزق مادی، معنوی، کریم، معلوم و حسن. رزق دارای اثرات گوناگونی است که می‌تواند از جنبه مادی، معنوی، فردی و اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد. تاثیرات مثبت رزق در جنبه معنوی، پیروی نکردن از وسوسه‌های شیطان، ایجاد روحیه سپاسگزاری و شکر و ایجاد و تقویت عمل صالح، ایجاد آرامش و رفاه در زندگی، تقویت تثبیت دین‌داری و جلا دادن روح است؛ که این آثار همچون آثار اعمال دیگر انسان از نفس شروع شده و سپس در ارتباط با عوامل بیرونی منعکس می‌شود. تاثیرات مال حلال منحصر به زندگی فردی نیست بلکه در زندگی اجتماعی هم تاثیر بسزایی دارد که از آن جمله بهره‌مندی از فرزندان صالح، رعایت حقوق دیگران، شادی و نشاط در زندگی خانوادگی و رهایی از فقر است.

۱ بقره (۲) آیه ۲۶۷

البته باید خاطرنشان کرد که به خاطراهمیت موضوع، در این مورد، آثار بسیار زیادی را در جنبه فردی و اجتماعی می‌توان برشمرد که به خاطر محدودیت مقاله از آوردن آنها معذور هستم.

منابع و مأخذ:

*قرآن کریم

۱. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغة، دار الکتب العلمیه، بیروت، ۱۴۰۲ق.
۲. بهشتی، احمد، خانواده در قرآن، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۷ش.
۳. جوهری، اسماعیل، ۱۴۱۰ق، الصحاح التاج اللغة و صحاح العربیه، ج ۴، دار العلم للملایین، بیروت.
۴. حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، ج ۴، نشراندیشه اسلامی تهران، ۱۳۷۹ش.
۵. راغب اصفهانی، محمدبن حسین، المفردات فی غریب القرآن، ج ۱، دفتر نشر کتاب، مصر، ۱۴۰۴ق.

۶. سیاح، احمد، فرهنگ بزرگ جامع نوین، اسلام، تهران، ۱۳۷۱ش.
۷. شهریاری، وحیده، آداب طلب رزق از منظر آیات و روایات، انتشارات ابتکار دانش، قم، ۱۳۹۴ش.
۸. طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه قم، قم، ۱۴۱۷ق.
۹. طبرسی، فضل، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، دارالمعرفه، بیروت، ۱۴۱۷ق.
۱۰. سیف، علی اکبر، روانشناسی پرورشی نوین، دوران، تهران، ۱۳۸۷ش.
۱۱. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۶ و ۱، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۱.
۱۲. قنادان، منصور، جامعه شناسی مفاهیم کلیدی، آوای نور، تهران، ۱۳۷۵ش.
۱۳. مصاحب، غلامحسین، دایره المعارف فارسی، ج ۲، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۷۴ش.
۱۴. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۴، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۰ش.
۱۵. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، صدرا، قم، ۱۳۷۱ش.
۱۶. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران، ۱۳۸۶.
۱۷. نجاریان، فرزانه، عوامل موثر در کارآیی خانواده، بی جا، ۱۳۷۵ش.
۱۸. ایمانی مقدم، طاهره؛ نوروزی، مجتبی؛ ۱۳۹۷ش، کارکرد رزق حلال در تحکیم خانواده از منظر قرآن و سیره رضوی، کنفرانس ملی علوم اسلامی و پژوهش های دینی.
۱۹. دهقانی، روشن، ۱۳۹۵ش، آثار تربیتی رزق حلال با تأکید بر آیات و روایات، پژوهشنامه معارف قرآنی.

